

Pratarmė

Vienas iš nūdienos humanitarinių ir socialinių mokslų bruožų yra jų atvira sąsaja su vertybėmis, ideologijomis ir visuomenės bei kultūros kritika. Neatsitiktinai etnologija kartu su istorija, folkloristika, etnomuzikologija ir kitomis humanitarinėmis disciplinomis patiria iššūkį tapti kultūros paveldo ideologijos kertiniu akmeniu. Tai ne tik atveria perspektyvą taikomajai šio mokslo sklaidai, bet ir verčia minėtąjį paveldą „perskaityti“ naujaip. O tam reikia ne tik laiko patikrintų, bet ir šiuolaikiškai permąstytų metodologijų, aktualaus problemų formulavimo bei novatoriško žvilgsnio į kultūrinių tradicijų manipuliavimą ir naujų sociokultūrinių vertybių ir/ar socialinio solidarumo būdų plėtrą.

Atvertusieji ši *Lietuvos etnologijos: socialinės antropologijos ir etnologijos studijų* numerį būtent ras ir vieno, ir kito, ir trečio.

Niujorko valstijos universiteto antropologijos profesoriaus Viktoro Muncko teorinis-metodologinis tekstas kelia klausimą, ar ir kaip reikia *kultūros* kaip paradigmos. Šis polemiskasis straipsnis provokuoja diskusiją apie *kultūros* kaip fundamentalios etnologijos ir antropologijos sąvokos instrumentalumą. Kvestionuodamas jos kaip integruotos visumos egzistavimą, jis pabrėžia, kad be šios kategorijos neįmanoma apsieiti šiuolaikiniuose postmoderniuose fragmentuotumu, o ne holizmą (visuminiškumą) akcentuojančiuose antropologijos mokslo diskursuose.

Gintauto Mažeikio, Šiaulių universiteto profesoriaus ir Kultūrinės antropologijos centro vadovo, straipsnis – iššūkis turgaus, kaip vien ekonominių-prekybinių santykių vietos, sampratai. Jo akimis, turgus nėra tik vieša erdvė (vieta), o pirmiausia, yra viešumo(s) procesas, kuriame dominuoja socializacinė ir kompensuojamoji funkcijos. Šitaip teigdamas autorius kritikuoja danų antropologės Pernillės Hohnen koncepciją, kuri išdėstyta jos trejų metų tyrinėjimų Gariūnų turgavietėje pagrindu 2003 metais Oksfordo universiteto leidykloje išleistoje knygoje *A Market out of Place? Remaking economic, social, and symbolic boundaries in post-Communist Lithuania*.

Net keturi straipsniai – keturi nauji žvilgsniai į tradicija integruoto kultūrinio paveldo ir tradicinės gyvensenos trupėjimą bei naujų kokybių darybą, pradedant nacionalinio identiteto klostymusi, lyčių intymumo romantikos peraugimu į pragmatiką, baigiant modernizacijos nuspalvintą etnokonfesinę toleranciją bei reprodukcijos „tradicijų“ kūrimu.

Pirmasis, Rasos Račiūnaitės, Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos katedros docentės, tekstas narplioja lietuviškosios urbanizacijos peripetijas. Autorė ši procesą lygiagretina su nacionalinės savimonės ir pilietinės visuomenės augimu ir taikliai parodo sociokultūriškai plačios imties modernizacijos sklaidą tarpukario tautinės valstybės sostinėje. Kai tuometiniame Kaune šalia urbanizacijos, sekuliarizacijos ir

įvairiomis tolerancijos formomis besiskleidžiančios demokratizacijos išryškėja naujų pilietinio nacionalizmo vertybių priėmimas ir pripažinimas.

Antrasis, VDU etnologijos doktorantės Andželikos Lapinskienės, straipsnis gvildena šiandien labai populiarią lyčių santykių tematiką. Naudodama istorinę retrospektyvą, tačiau naujaip žvelgdama į jaunimo intymų bendravimą, autorė pateikia gausios etnografinės medžiagos iš Vakarų Lietuvos ir gana įtikinamai įrodo, kad modernizacijos įtakoje beveik visą praėjusį šimtmetį vis labiau ryškėjo lyčių emancipacija ir „romantinės meilės“ pragmatėjimas.

Lietuvos istorijos instituto etnologas Žilvytis Šaknys atskleidžia etnokonfesinės tolerancijos mastą tarpukario Lietuvoje ir kaimyninių valstybių lietuvių diasporose. Pabrėždamas, kad kultūrinė konfrontacija (pvz. lietuviai – katalikai vs. žydai – judėjai), buvo tiek paveikta modernizacijos, jog nepasireiškė radikaliu etnocentrizmu ir juo labiau antisemitizmu.

Nūdienos, genų inžinerijos epochai atliepiantis to paties instituto etnologės Rasos Paukštytės-Šaknienės straipsnis apie kultūrinius reprodukcijos aspektus, besiremiantis pavyzdžiais iš Lietuvos kaimo, puikiai iliustruoja Erico Hobsbawmo suformuluotą *tradicijų išradinėjimo* paradigmą ir kartu parodo, kaip *tradicijų inžineriją* vykdo „modernios tradicinės kultūros“ (autorės terminas) atstovai, tiek nebeapasikliaujantys paveldu, tiek ir abejojantys moderniomis (pvz., lytinio švietimo) priemonėmis.

Diskusijų skyrelyje spausdinama Lietuvos istorijos instituto archeologo, senosios baltų religijos tyrinėtojo Vykinto Vaitkevičiaus „aštri“ recenzija apie VDU etnologų parengtą *Senovės lietuvių pasaulėžiūros* knygą ir autorių atsakymas į polemines recenzento pastabas. Abu rašiniai demonstruoja ne tik mokslinės diskusijos meną, bet ir žaismingą jos toną, atsispindintį jau pačiuose alegoriškuose jų pavadinimuose: *Šulinyš gilus, virvė trumpa* bei *Pirmoji kregždutė pavasario neatneša*.

Šis *Lietuvos etnologijos: socialinės antropologijos ir etnologijos studijų* numeris turi retą progą pagerbti net tris Lietuvos etnologijos veteranus. Aukščiausio valstybės apdovanojimo – 2004 metų Nacionalinės premijos laureato Vacio Miliaus svarų įnašą į etnologijos aruodą lakoniškai, tačiau su neslepiamu pasigėrėjimu pristato viena iš jo mokinių Auksuolė Čepaitienė.

Sukaktuvininkės, ir dabar nenuilstamai besidarbuojančios taikomojo mokslo sfereje Vidos Kulikauskienės mokslinius nuopelnus išvardija Vacys Milius.

Ir galiausiai, tačiau bene svarbiausia pažymėti, kad šis mūsų žurnalo numeris skiriamas Angelei Vyšniauskaitei – lietuvių etnografijos darbštuočiai, profesorei, habilituotai daktarei, ilgametei pagrindinės Lietuvos etnologų gildijos – Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus darbuotojai ir vadovei. Minint jos 85-erių metų sukaktį, publikuojamas jubiliatės straipsnis ir proginis Rasos Paukštytės-Šaknienės tekstas.